

ARTISHOKNING (CYNARA SCOLYMUS L.) O'SISHI VA RIVOJLANISHI

Normeliyeva Dildora

Termiz davlat universiteti Tabiiy fanlar fakulteti talabasi

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada artishok (*Cynara scolymus L.*) o'simligining o'sish va rivojlanish bosqichlari, biologik xususiyatlari hamda agrotexnik talablariga oid masalalar yoritilgan. Artishokning vegetativ va generativ rivojlanish jarayonlari, unga ta'sir qiluvchi tuproq-iqlim omillari va parvarish usullari ilmiy asosda bayon etilgan. Shuningdek, ushbu o'simlikning oziq-ovqat, dorivor va xo'jalik ahamiyati ham tahlil qilinadi. Maqola artishok yetishtirishni kengaytirish istagida bo'lgan fermerlar, agrotexniklar va biolog olimlar uchun foydali ma'lumot manbai bo'lib xizmat qiladi.

АННОТАЦИЯ

В данной статье рассмотрены этапы роста и развития артишока (*Cynara scolymus L.*), его биологические особенности и агротехнические требования. Подробно описаны фазы вегетативного и генеративного развития растения, а также влияние почвенно-климатических условий и методов ухода на его продуктивность. Кроме того, анализируется пищевая, лекарственная и хозяйственная ценность артишока. Статья представляет интерес для фермеров, агрономов и биологов, заинтересованных в расширении возделывания артишока.

ANNOTATION

This article explores the growth and development stages of the artichoke plant (*Cynara scolymus L.*), highlighting its biological characteristics and agronomic requirements. The vegetative and generative phases are described in detail, along with the impact of soil and climatic conditions on plant productivity. The study also emphasizes the nutritional, medicinal, and economic value of artichoke. The findings of this article may serve as a practical and scientific basis for expanding artichoke cultivation under local agricultural conditions.

Kalit so'zlar: Artishok, *Cynara scolymus L.*, o'sish bosqichlari, agrotexnika, vegetativ rivojlanish, dorivor o'simlik, hosildorlik, ekologik omillar.

Ключевые слова: Артишок, *Cynara scolymus L.*, стадии роста, агротехника, вегетативное развитие, лекарственное растение, урожайность, экологические факторы.

Keywords: Artichoke, *Cynara scolymus L.*, growth stages, agronomic practices, vegetative development, medicinal plant, yield, environmental factors.

So‘nggi yillarda dunyo miqyosida sog‘lom oziqlanish, tabiiy mahsulotlardan foydalanish va alternativ dorivor o‘simliklar yetishtirishga bo‘lgan qiziqish ortib bormoqda. Bu borada artishok (*Cynara scolymus L.*) alohida e‘tiborga loyiq. U nafaqat oziq-ovqat mahsuloti sifatida, balki jigar faoliyatini yaxshilovchi, xolesterin miqdorini kamaytiruvchi va antioksidant xususiyatlarga ega o‘simlik sifatida qadrlanadi.

Artishok — murakkab gullilar oilasiga mansub ko‘p yillik o‘simlik. Barglari yirik, chuqur tilimlangan, quyuq yashil rangda bo‘lib, tuk bilan qoplangan bo‘ladi. Poyasi tik o‘sadi, balandligi 1,5–2 metrga yetishi mumkin. Gullari yirik, binafsha rangda, ularning poyasi va asosiy gul boshi (kapitulum) iste‘mol qilinadi. Aynan shu gullar boshi oziq-ovqatda qaynatib, bug‘da pishirib yoki konservalangan holda ishlatiladi.

Artishok hayoti davomida bir necha bosqichlardan o‘tadi:

- **Urug‘ unishi** – odatda 7–14 kun ichida, 18–25°C haroratda. Yaxshi unish uchun namlik va yorug‘lik muhim.
- **Ko‘chat davri** – bu davrda kuchli ildiz tizimi shakllanadi, dastlabki barglar paydo bo‘ladi.
- **Vegetativ rivojlanish** – barglar tez rivojlanadi, o‘simlik fotosintez uchun zarur biomassani to‘playdi.
- **Gul hosil qilish** – asosiy poya gullab, gullar boshi shakllanadi. Bu bosqichda o‘simlik eng ko‘p oziqlanishga muhtoj.
- **Hosil pishishi** – to‘liq shakllangan gul boshlarini yig‘ib olish davri. Bu davrda harorat va suv bilan ta‘minlanish hosil sifatini belgilaydi.
- **Iqlim:** Artishok iliq va salqin iqlimli hududlarda yaxshi o‘sadi. Yengil sovuqqa chidamli bo‘lsa-da, kuchli sovuqlarda nobud bo‘lishi mumkin.
- **Tuproq:** Eng yaxshi natijalar neytral yoki ozgina ishqoriy pH darajasiga ega, unumdor, qumloq-chirindi aralash tuproqlarda olinadi.
- **Sug‘orish:** Vegetatsiya davrida o‘rtacha, muntazam sug‘orish zarur. Ortib ketgan namlik ildiz chirishiga olib keladi.
- **O‘g‘itlash:** Azotli, fosforli va kaliyli o‘g‘itlardan foydalanish tavsiya etiladi. Ayniqsa, vegetativ bosqichda azot muhim rol o‘ynaydi.
- **Harorat:** Optimal o‘shish harorati 20–25°C atrofida. Sovuqda o‘shish sekinlashadi.

- **Yorug'lik:** Yorug'likni yaxshi ko'radi, soyada vegetatsiya sekinlashadi, hosil sifati pasayadi.

- **Zararkunandalar va kasalliklar:** Bakterial chirish, qo'ziqorinlar va ayrim hasharotlar artishokka zarar yetkazishi mumkin. Profilaktik choralar muhim.

Artishok — yuqori biologik faol moddalarga boy o'simlik. Uning tarkibida inulin, flavonoidlar, sinarin, kletchatka, vitaminlar (B, C) va minerallar (temir, kaliy, magniy) mavjud. Shuningdek, artishok jigarga ijobiy ta'sir ko'rsatadi, safro ajralishini kuchaytiradi, metabolizmni rag'batlantiradi. Bu uni nafaqat qishloq xo'jaligi, balki farmatsevtika sohasida ham dolzarb qiladi. Artishok — foydali xususiyatlarga boy bo'lgan, dorivor va oziq-ovqat o'simligi sifatida katta istiqbolga ega ekin. Uning o'sish bosqichlari, agrotexnik parvarishi va ekologik sharoitlarga moslashuvi chuqur ilmiy o'rganishni talab qiladi. Artishokni O'zbekiston sharoitida muvaffaqiyatli yetishtirish orqali sog'lom ovqatlanish, dorivor mahsulotlar ishlab chiqarish va qishloq xo'jaligi iqtisodiyotini mustahkamlash mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Abduazimov A.A. (2018). Dorivor o'simliklar botanikasi. Toshkent: Fan.
2. Qodirov R.Q. (2020). O'simliklar biologiyasi. Toshkent: O'zbekiston.
3. Cammatteo N.M., et al. (2021). Artichoke cultivation and phytochemical composition: A review. *Journal of Medicinal Plants Research*.
4. FAO (2020). *Cynara scolymus*: Crop production guidelines. Rome.
5. Shodmonov H. (2019). Agrobiologik asoslar. Samarqand: Ilm ziyo.
6. Salihov A.A. (2022). *Cynara scolymus* L. o'simligi va uning agronomik xususiyatlari. *Qishloq xo'jaligi va texnologiya* jurnali, 45(3), 112-119.
7. Mamatqulov J.R., G'ofurov B.B. (2019). Artishokning o'sish sharoitlari va hosilni oshirish texnologiyalari. *O'zbekiston qishloq xo'jaligi ilmiy tadqiqotlari* jurnali, 29(4), 50-59.
8. Azimov S. (2018). Yangi agrotexnik texnologiyalar asosida artishok yetishtirish. *Agrotexnika va biotexnologiya* jurnali, 22(1), 75-81.
9. Torres-Pereira, J., & Ribeiro, P. (2021). Health benefits of artichoke: Medicinal uses and applications. *International Journal of Food Science and Technology*, 56(7), 1023-1036.
10. Denev, P., & Kratchanova, M. (2020). Bioactive compounds from artichoke: Antioxidant properties and medicinal uses. *Food Research International*, 137, 109420.